

PITANJA I ODGOVORI

TREBAMO LI SE DISTANCIRATI
OD „DISTANCE“?

Veliki zaljubljenik u hrvatski jezik i revni čitatelj našega časopis Zvonko Rumboldt, prof. emerit, liječnik, pita: „U vrijeme korone često se među preporučenim mjerama spominje izraz „distanca“ umjesto lijepe hrvatske riječi „razmak“. Dobro, već kad se rabi, valja ju primjereno pisati i izgovarati. Budući da potječe od latinskog „distantia“, čini mi se da bi trebalo pisati i govoriti „*distancija*“, kao npr. asocijacija, demencija, diferencija, frekvencija, konferencija... U nas se često navode i drugi izrazi kao „instanca“, „rezonanca“ ili „referenca“, koje bi vjerojatno, po analogiji, trebalo pisati/izgovarati sa završnim „ija“ (dakle *instancija*, *rezonancija*, *referencija*). Kao da se u tom pogledu neutemeljeno (opet) povodimo za engleskim jezikom? Molim Vaš komentar i pojašnjenje. Dodajem još jedno podpitanje iz iste skupine: ako je za šećernu bolest ispravno pisati „dijabetes“, zašto se po analogiji ne piše „tijazidi, tijazidski diuretici“, već *tiazidi*?“

Hvala poštovanom čitatelju na tako smišljenim, lijepo sročnim, sugestivnim i gotovo odgovorenim pitanjima. Po svemu se vidi da je čitatelj čovjek široke opće kulture, pa i jezične.

Pokušat ću zajedno s njim promišljati o tom pitanju i potpitanju i to promišljanje podijeliti s vama, poštovani čitatelji.

Najprije ću o razmaku, distanciji i distanciji. Takav redosljed sugerira i naš čitatelj. On je sasvim u pravu kad se pita zašto se povoditi prema engleskom – „distanca“ kad imamo uobičajeno prema latinskom – „*distancija*“, što izvrsno potkrjepljuje drugim primjerima koji su također latinskoga podrijetla: *asocijacija*, *demencija*, *diferencija*, *frekvenci-*

ja, *konferencija*... Na temelju odostražnog rječnika mogli bismo navesti mnoštvo riječi latinskoga podrijetla sa završnim *-ija*. Točna je čitateljeva tvrdnja kako se poput problematične riječi „distanca“ često pojavljuju i druge slične riječi kao „instanca“, „rezonanca“ ili „referenca“, koje bi vjerojatno, po analogiji, trebalo pisati/izgovarati sa završnim *-ija* (dakle *instancija*, *rezonancija*, *referencija*). I to je sve točno. I tu bi se moglo nabrojiti još dosta riječi na *-anca* i *-enca*, prema engleskom, umjesto uobičajenijih na *-ancija* i *-encija*, prema latinskom. Čitatelj s pravom ide i korak dalje: nudi dobru hrvatsku riječ *razmak* umjesto tih posuđenica stranoga podrijetla, bilo latinskoga ili engleskoga. I tu je čitatelj sasvim u pravu. Temeljno je pravilo, preporuka, načelo hrvatske jezične kulture, što možemo naći u svim jezičnim savjetnicima, da hrvatskoj riječi treba dati prednost pred tuđicom ako su doista istoznačnice, tj. ako su jednaka značenja i jednake stilske vrijednosti. Donedavno je riječ *razmak* imala i još jednu takmačicu – *rastojanje*, koja je kao nepotrebnih srbizam opravdano odbačena. To naš čitatelj zna. Zato ju i ne spominje. I ne treba.

Valjalo bi odnos latinskoga i engleskoga jezika, i drugih „zapadnih“, napose romanskih jezika promotriti i u širem kontekstu. Znamo dobro da je latinski bio jezik europskoga kulturnoga kruga. Ta, latinski se govorilo u Hrvatskome saboru sve do sredine 19. stoljeća. I njime smo se opirali nametanju drugih, „opasnih“ živih jezika. Neki se iznenade kad im kažem da *Croatia* za nas nije iz engleskoga jezika. Nije hladni anglizam. To je u hrvatskome jeziku i kulturi osjećajno snažno obilježena riječ, bilo kao *Croatia* ili *Kroacija*. Vitezovićeva *Croatia Rediviva* (Oživljena Hrvatska) imala je silnu integrativnu moć u oživotvorenju hrvatske državotvorne misli sve do naših dana.

Projekt Drage Štambuka Croatia Rediviva ča-kaj-što naišao je na snažan odjek. Zato je Matošev stih *Dok je srca, bit će i Kroacije* tako omiljen, a na raspjevanim koncertima Tomislava Bralića i skupine Intrade „Kroacijo, iz duše te ljubim“ potiče suze radosnice. Latinska riječ *Croatia* snažno je utkana u hrvatsku osjećajnost.

Nakon industrijske revolucije engleski jezik sve se više nameće kao jezik tehnike, pa i kulture. Latinski se sve više potiskuje. Valja istaknuti da su se iz tzv. „vulgarnog“ latinskoga (ne u smislu „prost“, „prostački“ nego u smislu „pučki“) razvili romanski jezici (francuski, talijanski, španjolski, katalonski, portugalski, retoromanski, rumunjski). Obično se u romanske jezike ne ubraja engleski, ali se zna da je engleski jezik u leksičkom pogledu uglavnom romanski.

Zanimljivo je spomenuti i to da se u oblikovanju romanskih jezika može primijetiti neka težnja skraćivanju riječi u odnosu na latinski. To je na neki način provođenje načela jezične ekonomičnosti, što se u novijem jezikoslovlju ističe kao jedno od načela, osobito pri terminologizaciji. Imamo u talijanskom *sapienza*, *speranza*, *dispensa*. U jugoistočnoj Francuskoj postoji pokrajina *Provence*. To je od latinskoga *provincia*. I mi imamo *provincija*, „pokrajina“. Ali tu pokrajinu zovemo *Provansa*. Francuzi su nam donijeli i smjer u književnosti – *dekadansu*. Sami su se nazvali dekadentima, za razliku od komunističkih, liberala i sličnih koji sami sebe zovu „naprednima“, „avangardom“. Dekadenti su bili skromniji. Nazvali su se pejorativno poput našeg *Prljavog kazališta* (popularno „prljavci“). U latinskom postoji riječ *decadentia*, u nas dekadencija. Ali smo za naziv smjera u književnosti prihvatili francusku riječ *decadence*. To bi po izgovoru bilo *dekadans*. Ta riječ nije u skladu s fonološkim ustrojem hrvatskoga jezika jer završava na *-ns*. Zato smo joj dodali nastavak *-a* i dobili

tipičnu imenicu ženskoga roda. Imamo i riječ *nonsens*. Nju nismo pretvorili u *nonsensa*. Ona je ostala u izvornom obliku. I muškoga je roda. Imamo slično *pejzaž*, „krajolik“, ali *garaža*, a obje su iz istoga izvora i izvorno jednakoga tipa.

Spomenut ćemo još nekoliko primjera koji potvrđuju u romanskim jezicima, pa i u engleskom težnju za skraćivanjem u odnosu na latinski. Imamo pridjeve *optimalan*, *maksimalan*, *minimalan*. Sve su to pridjevi u vezi s latinskim superlativom *optimus*, „najbolji“, *maximus* – „najveći“, *minimus* – „najmanji“ (sve nepravilno stupnjevanje!). Od tih je riječi načinjen europeizam *optimalizacija*, *maksimalizacija*, *minimalizacija*, što bi pretpostavljalo latinski pridjev *optimalis*, *maximalis*, *minimalis* i od njih izvedene latinske imenice *optimalisatio*, *maximalisatio*, *minimalisatio*. I tim imenicama odgovara u hrvatskome jeziku završetak *-acija*. U tehničkim znanostima u novije vrijeme prevladavaju, vjerojatno prema engleskome jeziku, kraći likovi: *optim(iz)acija*, *maksim(iz)acija*, *minim(iz)acija*. Imamo i *animacija* (ne *animalizacija!*), pa čak i *zanimacija*.

U prilog toj težnji za skraćivanjem riječi govore i primjeri: *faks* (svi idu na *faks*, pa čak ako im se i ne zove *fakultet*), mnogi kažu *Leks* za Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“. Njemački studenti i njihovi profesori idu na *Uni* (prema *Universität*).

Zanimljivo je da nam novo vrijeme nameće brzi životni ritam, brži tempo. Uvijek nam se nekamo žuri, a ništa ne dospijemo. Paradoksalno je da usprkos svim tehničkim pomagalima nemamo vremena ni za što: Držimo razmak, distanciju, distancu čak i od sebe. Mnogo prije korone i neovisno o njoj.

Usprkos svim tim nepovoljnim težnjama u suvremenom svijetu i suvremenim jezicima za sad se slažem s prijedlogom našega čitatelja da se moramo distancirati od „distance“, da nam ne treba ni *distancija* ni

mnoge njezine „sestre“ iako bi ona kao riječ latinskoga podrijetla trebala imati prednost u odnosu na *distancu*. Imamo riječ *razmak*. Ona je u skladu s brzim životnim tempom i s modernim načelom jezične ekonomičnosti. To će joj zacijelo pomoći da se kao dobra hrvatska riječ nametne svojim suparnicama „strankinjama“.

Sve što smo rekli o riječi *distancija* i *distanca* vrijedi i za sve riječi koje naš čitatelj navodi i za sve druge koje bi im se još mogle pridružiti.

Kako sam rekao, za sad se još možemo držati načela da bi u dvojbi kojoj posuđenici (tuđici) tipa *distanca* ili *distancija* dati prednost valjalo dati prednost riječi latinskoga podrijetla. Kažem *za sad* jer nam često dolaze kraće riječi tog uzorka iz drugih jezika, osobito romanskih, uključujući i engleske što se leksika tiče. Te su kraće riječi prevladale i u njemačkome: *Distanz, Tendenz, Independenz, Konkurrenz, Konferenz, Referenz, Karenz* itd. A njemački utjecaj na hrvatski nije zanemariv. Sve će to snažno utjecati i na hrvatski jezik i teško ćemo se oduprijeti kraćim riječima koje nam više ne dolaze iz latinskoga nego iz konkretnih živih jezika, a svi oni imaju zajedničko obilježje – težnju za skraćivanjem riječi.

Možda će se netko za dvadesetak godina čuditi da je neki čitatelj u uglednom jezikoslovnom časopisu tako nešto pitao i predlagao, i da ga je jedan jezikoslovac gotovo potpuno u tome podupirao, slagao se s njime.

Ali mi živimo sada. Sada tako s razlogom promišljamo i svoje promišljanje dijelimo s poštovanim čitateljima Jezika. Zahvaljujući elastičnoj stabilnosti kao obilježju standardnoga jezika, i hrvatski je jezik otvoren promjenama koje ne će ugrožavati njegovu stabilnost.

I što se tiče čitateljeva „podpitanja“, mogu reći da je sasvim u pravu. Doista, kad već imamo *dijabetes, dijализu, dijalog, dija-*

kroniju, nema razloga da to ne bi vrijedilo i za naziv *tijazidi*. To je u skladu s našim današnjim izgovorom, pravogovorom, pa i s pravopisom i pravopisima. I tu vrijedi ono *za sad*.

Nadam se da će naš čitatelj, a i vi, poštovani čitatelji našega časopisa, biti zadovoljan ovim promišljanjem i odgovorom.

Moram još pohvaliti vrijednog čitatelja. Nakon postavljenog pitanja pohvalio mi se da je dobio novi broj Jezika, „gdje – na žalost – na str. 70. opet piše “supstanca”, a trebalo bi barem pisati “supstancija” ili lijepo hrvatski “tvar”.“ I za to zaslužuje pohvalu. Podsjeća me na našega vrijednog Vladimira Loknara, autora Rječnika latinskoga i hrvatskoga medicinskoga nazivlja, koji je bio suradnik, pa i lektor i korektor časopisa Jezika kad je trebalo. Eto i naš čitatelj dr. Rumboldt to besplatno radi. Hvala mu!

Za znatiželjne čitatelje Jezika, a i mene je to pitanje zanimalo, moram nešto reći o prezimenu *Rumboldt*. Negdje u Googleu piše *Rumboldt*, a negdje *Rumbolt*, a o istoj je osobi riječ. Pitao sam ga što je pravilno. Iznenadit ćete se kao i ja: Nema veze s Humboldtom. Ima veze s Danielom O’Connellom. Prapodrijetlom je Irac. Njegov pra-, pra-, pra-djed davno je došao iz Irske u Rijeku. Njegovo izvorno irsko prezime *Rumbold* u Rijeci se nije talijaniziralo – *Rumboldo*, ni pohrvatilo – *Rumbić/Rumboldić*, nego se germaniziralo – *Rumboldt*. Svi spontano misle da je njemačkoga podrijetla, a nije nego pohrvaćeni Irac, pravi pravcati Hrvat i ljubitelj jezika hrvatskoga. Jest mi malo čudno da njegov pradavni pradjed nije donio i ono tipično irsko O’ u svojem prezimenu, koje znači „unuk onoga uz koje ime stoji“.

Svakako, hvala mu na zanimljivom pitanju, „podpitanju“ i dodatnim kulturološkim obavijestima.

Mile Mamić